

Kuzgun'un Kendiliğinde "Zaman Kırıntıları"nı Aramak -Bergson'un Dureé'sinden Heidegger'in Dasein'ine "Estetik Zaman"-

To Search "Time Sequences" From in The Selfdom of Reavens
-"Aesthetic Time" to Heidegger's Dasein's from Bergson's Dureé's-

Kadir Can DİLBER*

Aynı nehirde iki kez yıkanılmaz.

Heraklitos

Öz

Yaşam ile döngüsel ilişki kuran zaman kavramı, varlığın kendini var ediş sürecinde nasıl anlam kazandığının görülebilmesi için çeşitlilik kazanır. Bu çeşitlilik, onun varlığa özel bir denge haline gelebilmesinde önemli bir yer tutar. Tek bir zaman yoktur, varlığın kendiliğini gösterme çeşitliliği kadar zamanı vardır ki bu da içsel zamandır. Varlığın kendine ulaştığı zaman olarak karşımıza çıkan içsel zaman, Bergson'un "dureé"sinde ve Heidegger'in "dasein"i ile kendini duyurmaya çalışır. Bu, varlığın kendini ortaya koyma ve orada varlık olabilme mücadelesidir. Edebi metinlerin yapısı dikkate alındığında estetik metinlerin zaman kavramına ayrı bir özen gösterdiği görülür. Bu kaygının temelinde sanatçının kendini eseri ile açığa çıkararak içsel zamanını nasıl yaşadığını gösterebilme endişesi yatmaktadır. Edgar Allan Poe "Kuzgun", Ahmet Hamdi Tanpınar "Zaman Kırıntıları" ile varlığın içsel döngüsünün dışarı vurup mekanik zamanın akışından kurtularak, kendi özel ağında yaşamın ifadesini savurmak isterler. Bu çalışma klasik zaman algısından çıkıp üst zamana -varlığın içinde, ruhunda gezinene- ulaşabilme

* Dr. Öğretim Üyesi, Ahi Evran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, kadicandilber@gmail.com

dürtülerini vererek, sanatçının kendi olanı ifade etme arzularının anlam çokluğunda zamansızlığa kavuşturma niyetindedir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Hamdi Tanpınar, Edgar Allan Poe, Dureé, Dasein, Kendilik-İçsellik, Kuzgun, Zaman Kırıntıları.

Abstract

The concept of time, which establishes a cyclical relationship with life, is diversified so that it can be seen how meaning is achieved in the process of self-existence. This diversity has an important place when it can become a special balance to its existence. There is not a single time, there is as much time as the variety of selfdom-manifestation, which is the inner time. The inner time that confronts me as the time when the self reaches itself tries to make itself known through with Bergson's "dureé" and Heidegger's "dasein". This is the struggle for self existence and existence there. When the structure of literary texts is taken into consideration, aesthetic texts show a special attention to the concept of time. On the basis of this loss is the concern that the artist can reveal how he lived his inner time by taking himself out with his work. Edgar Allan Poe "Reaven", Ahmet Hamdi Tanpınar wants to blow out the inner cycle of existence with the "Time Sequence", to get rid of the flow of mechanical time and to make a statement of life in his private network. This work intends to render the artist timeless in the meaningfulness of the means of expressing his own, by giving the impulses of reaching out of the classical sense of time and reaching the upper time-within the soul, in the soul.

Key Words: Ahmet Hamdi Tanpınar, Edgar Allan Poe, Dureé, Dasein, Seldom-Inwardness, Reaven, Time Sequence.

Giriş

Sanatın yaşını tarif etmek istersek nereden başlamak gerekir, onu insanoğluna sormak en doğrusudur. Çünkü sanat insanla aynı yaştadır ve insan ırkı geliştikçe değişen ve kendini yenileyen sanat bu yönüyle bir büyüdür. Bu büyü, insanın önce kendini keşfetmesine sonra doğaya üstünlük sağlamasına ve toplumsal ilişkilerini geliştirmesine yarar. Peki, bu kadar beceriye sahip sanat bunu nasıl başarır? İşin içinde Tanrı'nın sihirli elleri var mıdır? İşte burada Picasso'nun bir sözü ile karşılaşılır: "Tanrı herhangi bir sanatçı gibidir; o zürafayı, fili ve kediye yarattı. Aslında o belirli bir üsluba sahip değildir ve hâlâ çeşitli üslupları denemektedir."¹

Sanatın serbestliği ve zamana bağlılığı Tanrı'nın yaratma felsefesi ile

1 (Ed.) Susan Ratcliffe, *Oxford Dictionary of Quotations by Subject*, New York, Oxford University Press, 2010, s. 210.

doğru orantılıdır. Çünkü sanat, malzemesini gündən yani andan alır; fakat şekli, daha asil bir zamandan, varlığın mutlak, değişmeyen birliğinde şekillenir. "Tanrı tabiatının temiz havasından güzelin kaynağı çıkar, altında bozuk nesillerin ve zamanların kaynaştıkları bulanık girdaplardan zarar görmeden akar."² Güzelin kaynağını arayan sanat, tabii güzellikten mi san'atkarane güzellikten mi bahseder? Bu iki cins güzelliğin birbirine karıştırılması, en çok yayılmış ve en çok zararı görülen bir ham hayaldir. "Bir tablonun kıymeti ekseriya hem renklerin zenginliği veya kütlelerinin dengesiyle, hem de atölyede poz vermiş olan modelin gençliği veya çehresinin sevimliliğiyle ölçülür."³ Yani güzelliğin göreceli bir anlayış olduğu ve sanatın içerisinde bir yer kapladığı sonucuna ulaşabiliriz.

Platon, "Cumhuriyet" adlı eserinde şairleri devletin içerisinde sokmayarak estetik metnin tehlikeli bir şey olduğuna işaret eder. Estetik metin haz verir ve bu haz kişinin kendini başkasının yerine koyma, başka dünyalar yaratma, varolanı soyutlama, kendi amacı için kendisi olma gibi müesses nizama ters şeyler üretmesine yol açabilir. Estetik metni okumak gerçekten güç gerektirir. Çünkü o yol, Borges'in tabiriyle "çatallanan bahçe" karmaşık ve gizemlerle doludur. Artık okurun karşısında ifşa edilmeyi bekleyen bir yapıt vardır. Zamandan yoksun, uzamdan ayrı, kendi kendiliğinde akıp giden nehirde estetik bir metin durmaktadır. Zaman engelini aşmak, yazarın belleğine girmek ve orada saklı olan düşüncüyü alıp ışığa tutarak arkasındaki gölgeyi ifşa edebilmek, değişkenliğe ve sürekliliğe karşı koyabilmek hiç de kolay değildir.

Metne Zamansız Girmek

Estetik metinlerin kapısı zaman üzerinden açılır ve kapanır. Zaman kapısının önünde birisi düşünür taşınır ve ansızın sahneye girmeye karar verir. Sahneye girer girmez şu soruyu sorar: Hayat nedir? "Hayat dediğin ne ki: Yürüyen gölge, bir zavallı kukla."⁴ Kukla, bu sefer ikinci soruyu sorar: Öyleyse hayatı askıda tutan kimdir? İnsanı hayatta tutan ve kukla ile canlı arasında ayırt edici kılan şey öyküsü değil midir? Kukla kendi öyküsünü yazarken gerçekten bunun farkında mıdır? Gepetto ustanın elinden çıkan tahta bir kabuk mudur, yoksa her şeyin farkında gelmeyecek olanı bekleyen Vladimir⁵ midir?

Bir öykü yazılırken, kendini yazanla birlikte yazılır ve onun tamamlanmışlığıyla kendini gerçekleştirir. Bu yüzden öyküyü iyi kurmak

2 Friedrich Schiller, *Estetik Üzerine*, (Çev. Melahat Özgü), İstanbul, Kaknüs Yayınları, 1999, s. 37.

3 Charles Lalo, *Estetik*, (Çev. Burhan Toprak), Ankara, Hece Yayınları, 2004, s. 15.

4 William Shakespeare, *Macbeth*, (Çev. Sabahattin Eyuboğlu), İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014, s. 101.

5 "Samuel Beckett'in *Godot'yu Beklerken* adlı eserinde, Estragon'la birlikte bu bekleyişi sürdüren karakterin ismidir.

demek, kendine ait olduğunu unutmadan, mış gibi yapmadan, kelimelerin yortusuna sağlam adımlarla çıkmak demektir. “Öyküsü, insanı yapar/yapılandırır. Bilmek-anlamak isteyen zihin için her şey ve her olay, öykü(sü) yle anlamlıdır.”⁶ Böylece insan Kant’a göre kendi zamanını ve mekânını yaratmış olur ki insanın doğumu onun bu öykü sahnesini kurmasında ilk öncü adımdır.

Kurulan bu öykü sahnesiyle birlikte zaman kavramı gücünü göstermeye başlar. Burada artık bir düzen yoktur, düzene karşı hareket etme ve “kurma” eylemi vardır. Kurulan zamanda hareket başlar ve tik-tak olan da işte o anda gerçekleşir, mekân canlanır. Bu hareket noktası çarkların birbirlerine taktığı çelmeler gibi bütünleşiktir. İşte insanın öyküsü de zamanın içerisinde şekillenir ve ondan ayrılamaz: “Zamanı nasıl tanımlarsak tanımlayalım onun hareketle birlikteliği dışarıda tutulamaz.”⁷ Nasıl zaman yazılmaya başlanan öyküden bağımsız düşünülmez ise bütün varlıkların da kendilerine has zamanı vardır ve onların da bu zamanın içerisinde sahiplikleri vardır. Bu durum sahip olma duygusudur ve öykü(nüz)de siz(in) olan bir zamandan söz edilir. Zamanın aidiyetinin sorgulandığı derin bir şüphe, her daim okuru zamanın dışına atar çünkü zaman tüm anlatılarda yer alsa da hep belirsiz bir ışıktadır ve her şey karanlığın ortasında öylece kalır.

Belirsizliğin kalkacağı ortam, geçmişin söz konusu edilebileceği şu durumda, onu belirli kılabilmek adına dile gelmiş olan anlatılarda mevcuttur. Bu anlatıların genelini mitler oluşturur. Mitler, imgesel bağlarla geçmiş geleceğe bağlar, ‘şimdi’ ise kendi hikâyesini kuran canlı bir yapıdır. Tüm zaman dilimlerini üzerine alan ve hiç durmadan öykü dağıtan mit sürekli bir yapıdadır. Başı sonunu asla bırakmaz, sonu da başından hiçbir zaman bağımsız değildir.

“Tüm dünyada mitler ve öykülerin zamanla derin bir ilişkisi vardır. Zamanı büyüler onlar, onun müphemliğini ve muammasını temsil ederler... Mitsel öyküler aklın dışındaki zamandan konuşur, zamanı büyüler ve kandırır, tıkar ve çekiştirir. Masallar da zamanı, çok hoş bir şekilde çelişkili kılar, saat zamanının yüzünde inatçı bir lekedir onlar; geçmişin, şimdinin ve geleceğin ışıltılarının birbirine karıştığı ruhun saatine karşı içtendirler.”⁸

Mitlerden masallara uzanan öyküsel formda zamanın titrek ışıkları hem içsel hem de dışsal bir boşluk doğurur. Hiçbir zaman tek yönlü değildir ve bu yüzden iki yönde de bir savaşımla başlatır. Çünkü bu, zamanın kendi dönüşümünü kurduğu ilkel nokta olarak karşımıza çıkar. Bu noktada

6 M. Bilgin Saydam, “Psikomitoloji: ‘Ara-da-lığın’ Bir Karmaşa Olarak İnşası”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi: Mit ve Masallar*, Yıl: 18, S: 71. s. 74.

7 Ömer Naci Soykan, *Estetik ve Sanat Felsefesi*, İstanbul, Pinhan Yayınları, 2015, s. 238.

8 Jay Griffith, *Tik Tak Zamana Kaçamak Bir Bakış*, (Çev. Ertuğ Altınay), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2003, s. 56.

zaman kendini gerçekleştirme güdüsüyle kuşanmış olan insanın karşısında aylak -özgür ve savruk- bir tavra bürünür. İnsanın öyküsünü kendi eline bırakmış gibi görünse de kendinden özünden ödün vermez. Çünkü zaman bir bütün halde orada durmaktadır. Kısacası zaman insanın kendisiyle özdeşdir. Çünkü varlığını ortaya koymak için uğraşan insan gibi kendi anını hep üzerinde taşır bu yüzden de tin'in üzerinde etkileyici bir yer edinir.

Mekanik bir şeyin sanatın ve insanın üzerinde bu denli etkili olmasının nedeni, canlı bir mekanizmaya sahip olmasıdır. İnsanın bu mekanizmaya kendini kaptırıp bir yaşam robotu düzeneği halinde yaşaması, canlı yapısını ortaya çıkarır. Faulkner'a göre “Zaman, küçük çarkların tik-takıyla kemirildiği sürece, cansızdır. Zaman ancak sarkaç durduğunda yaşamaya başlar.”⁹ Bu, zamanın mekanik olanının durduğuna işaret eder. Faulkner, onu durdurup geçen zamanı silmiş olur. Üstelik geleceğe ilerleyen bir şey de yoktur. Sadece o an kalır ve işte tam şu an, ölçülmeyen, hep önünde olan o an karşıda akışkanlıktan sıyrılıp kalır fakat içsel zamanın akışı, yaşam hareketli bir şey olduğu için devam eder.

Zaman Kılavuzu: Dureé ve Dasein

O, yani varlık, o zamanda yani anda, bir bulunmuşluk içerisindedir. Âna aitlik veya ânın ona ait oluşu da söz konusudur. Burada ilk irdelenen, varlığa giriştir. Çünkü bu parçalı bütünlük, varlık olarak anlam kazanır. Zaman kavramıyla ise ayırımı yakalar.

“Varlığın anlamı hangi varolan-şeylerden saptanacaktır ve varlığın açığa serilişi başlangıcını hangi şeylerden hangi varolan şeylerden alacaktır? Başlangıcı keyfi midir, ya da belirli bir varolan-şey varlık sorusunun gelişiminde herhangi bir öncelik taşır mı? Bu örnek var olan şey nedir ve hangi anlamda bir öncelik taşır?”¹⁰

Varlığın anlamının söz konusu oluşunda öncelik sonralık kavramı vardır. Bu ikiliğin ortadan kalkması içreklik kavramında son bulur. Çünkü insan varlığı ikiliği içsel zamanda aşar. Deneyimlenen ve kendinde yerleşiklik kazanan bir yapıya bürünür. Bu hâl, “dureé” ve “dasein kavramları ile açılanarak “Nosce te ipsum”¹¹ kavramına kadar dayanır.

Einstein, zaman için; “insandan bağımsız, nesnel bir oluş değildir”¹² der. Bu durumda zaman insana bağlı bir kavramsa, yavaşlatıp hızlandırmak, büzüp germek yine insana özgü bir durumdur. Zaman hızlanabilir, ancak matematikçi ve fizikçi için bir şey değişmez. “Hâlbuki şuur bakımından

9 William Faulkner, *Ses ve Öfke*, (Çev. Rasih Güran), İstanbul, YKY, 2006, s. 76.

10 Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, (Çev. Aziz Yardımlı), İstanbul, İdea Yayınevi, 2004, s. 26.

11 “” Latince “Nosce te ipsum” olarak bilinen ve Türkçeye “Kendini bil” olarak çevrilen, Delphi’de Apollon Tapınağı’nın girişinde yazan Sokrates’in deyişidir.

12 Norbert Elias, *Zaman Üzerine*, (Çev. Veysel Atayman), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2000, s. 67.

değişiklik derin olur.”¹³ Şuur ise dikkattir, “hayata karşı herhangi bir dikkat yokken şuur diye bir şey de yoktur.”¹⁴ Bireyin dikkat kesilmesi, geleceğe doğru gidişinden kaynaklanmaktadır. Çünkü şuurun dikkatinde olmadan atılacak bir adım, planlanan geleceğe doğru gidişe zarar getirebilmektedir. Şuurun işlevi, geçmiş ve gelecek arasında bir köprü oluşturmaktır.

Christopher Nolan’ın yönetmenliğini yaptığı 2000 yılında vizyona giren “Memento” (Akıl Defteri) isimli filmde Leonard Shelby, geçmişinden sadece bir anı hatırlamaktadır ve ömrünü o acı anı ona yaşatan hırsızları bulmaya adanmıştır. Bununla birlikte yeni anılar biriktiremeyen Leonard Shelby’nin belleği dakikalar önce yaşadığı bir olayı bile kaydedememektedir. Yani şuursuz bir halde geleceğe bir adım atmanın peşindedir. Leonard Shelby şuru – dikkati, elindeki küçük deftere not alarak, bazı önemli noktaları vücuduna dövme yaparak sağlamaktadır. Nitekim bu şuur, normal bir insan şuru gibi gelişmeye ve geliştirilmeye kapalı durumdadır. Bergson’a göre zaman, “... şuur hallerinin mütevali akışı, daimî oluş ve değişimlerdir.”¹⁵ Leonard Shelby’nin şuurunda olagelen anlar mütevali (art arda) değil, sadece sabit bir olay dizisi içerisinde. Sisifos gibi sürekli kayayı yukarı taşımaktadır. Leonard Shelby için zaman, geçmişte yaşadığı olaya bağlı olarak, hiçbir yere gitmeden, her zaman başa dönerek akıp gitmektedir. Akıp gitmektedir gidiyorum, çünkü nesnelerin zamanı sürekli bir akış içindedir. Bergson zamanı, insan ruhunun içinde olduğu zaman ve insanın dışında ortaya çıkan zaman olarak ikiye ayırmaktadır. Leonard Shelby birinci kategorideki zamanın içinde hapis olmuş dış dünyanınsa farkında değildir. O hafızasının tahayyülünde dönüp duran darbe ile o ana kilitlenmiştir. İşte bu onun kendi zamanıdır. Onun mevcudiyeti o tek anda saklıdır. Çünkü hafızası, yani içsel zamanının taşıyıcısı ona bunu verir:

“Bununla birlikte, hafızasız bir bilinç olmadığından, şimdiki hisse geçmişteki anların hatırasının katılmadığı bir durumun sürekliliği olmadığından, ne kadar yalın olursa olsun her an değişmeyen bir ruh durumu yoktur. Süre bundan ibarettir. Şimdinin, gerek geçmişin durmaksızın büyüyen tahayyülünü/imgesini seçikçe kapsamasından, gerekse — daha ziyade — sürekli nitelik değiştirmesiyle insan yaşlandıkça arkasında sürüklediği yükün hep daha fazla ağırlaştığına tanıklık etmesiyle, iç süre, geçmişi şimdiye yayan bir hafızanın sürekliliğe sahip hayatıdır. Geçmişin şimdideki bu yaşayagelmesi olmasa süre de olmazdı, sadece anlar/lahzalar [instaritaneite] olurdu.”¹⁶

Shelby’nin tanıklık ettiği tek sahne, hatırladığı o andır. Süresini o an

13 Henri Bergson, *Düşünce ve Devingen*, (Çev. Miraç Katırcıoğlu), İstanbul, MEB Yayınları, 1959, s. 6.

14 A.g.y., *Zihin Kudreti*, (Çev. Miraç Katırcıoğlu), İstanbul, MEB Yayınları, 1998, s. 14.

15 Henri Bergson, *Yaratıcı Tekâmül*, (Çev. M. Şekip Tunc), İstanbul, MEB Yayınları, 1941, s. 14.

16 A.g.y., *Metafiziğe Giriş*, (Çev. Atakan Altınörs), İstanbul, Paradigma Yayınları, 2011, s. 63-64.

belirler. İnsan kavramında geçmişin bağları geleceğe şimdi yoluyla hep dokunmaktadır. Shelby'nin serüveni de bu an'da tekâmül eder.

Bergson, ortaya attığı dureé ile zamanın içsel salınışını ifade eder. İnsanın kendine has deneyimleyişi dureé ile birleşir. Yani zamanın dükü burada Dureédir. Sartre, "İnsanın talihsizliği zamana bağlı bir varlık olmasındandır."¹⁷ derken klasik bir zaman algısını anlatır. Fakat dureé bu klasik algıdan uzaklaşır ve bu kişiliğin işlenme duyusuyla da ilgilidir. İnsanın hareket noktasını belirleyen zaman, hareketin ilk anından itibaren kendini kurmaya başlayan insanın yanında yer alır. Yardımcısı mekân gibi insanın belleği olarak da düşünülebilir. Yaşamsal süreçleri bizzat üstüne alan portmanto gibi insanın bütün şekillerini kaydeder. Bergson, bu konunun açılımı adına; "zamanın mahiyetini derinleştirdiğimiz nispette sürenin bir suretler yaratma, bir icat, yeninin mutlak olarak daimi bir yapılması olduğunu anlayacağız."¹⁸ ifadelerini kullanır.

Deneyimleme, farkındalık kazanma Bergson'da dureé (süre)yi oluşturan iki önemli durumdur. Her deneyim süre için çokluk yaratmaz ona göre, çünkü deneyimin mahiyeti, gücü ölçüsünde "dureé-süre" büyür. Ne kadar yaşadığınız değil, nasıl yaşadığınız Bergson için öndedir, çünkü bireysel deneyimlerimiz esas yapıyı kurar. Dureé'nin savunucusu birey kendine özel bir farkındalık geliştirir. Bu şekilde birey yaşamın derinine inmeye çalışır. Bu derinlik aşma, aşkınlığa erme ile ilintilidir.

"Kendimizi insanlık dışına ve insanüstüne (bizimkinden aşağıda ya da yukarıda olan süreler...) açmak, insanlık durumunun ötesine geçmek; içinde bulunduğumuz durum bizi kötü analiz edilmiş karışımlar arasında yaşamaya ve bizzat kötü analiz edilmiş bir karışım olmaya zorladığı müddetçe Bergson için felsefenin anlamı bunlardır."¹⁹

Bergson, "an" içinde oluşan haller kendilik içinde yaşanan ve her an yeni bir üretimi ifade eden yaratıcı tekâmüldür. Bunlar iç içe geçerek insan mevcudiyetini ifade eder: "Öyleyse böylece tarif edilen hallerin ayrı unsurlar olmadığı ve sonsuz biz akışla birbirleri içinde devam ettikleri söylenebilir."²⁰ Varlıktan haber vermekle birlikte sürekli bir yapıyı da meydana getirmiş olur. Bu durum geçtikleri yerde iz bırakan quark'lar gibi düşünülebilir. O anda asılı kahrılar ve üzerinden milyonlarca quark geçer, onlarda tıpkı ilk geçen gibi anlarda asılı kalmaya devam eder.

Bu durum bilinçle bağdaştırıldığında bilinç gelip geçen bütün dureé-süre'leri üzerine asar. Bu onun kaydetme ve deneyimleme örtüsü ile

17 Jean Paul Sartre, *Yazınsal Denemeler*, (Çev. Bertan Onaran), İstanbul, Payel Yayıncılık, 1984, s. 51.

18 Henri Bergson, *Yaratıcı Tekâmül*, s. 24.

19 Gilles Deleuze, *Bergsonculuk*, (Çev. Hakan Yücefer), İstanbul, Otonom Yayıncılık, 2006, s. 67-68.

20 Henri Bergson, *Yaratıcı Tekâmül*, s. 15.

ilgilidir. Unutma, hatırlama gibi durumlarda o askılar kendiliğinden aktif olur. Bergson'un içsel zamanı, bilinçte dönüp duran gizli zamanlara dahi değinir. Bu, yaşamsal bir parçadır ve süre bilincin dokümanlarına ürün sunan ve kendilik serüveni kuran içsel, öznel bir anlar topluluğudur. Bu anlar içerisinde dureé-süre kavramı kişiye özel kendi varlığında canlanır, yaşar ve varolur. Gerçeklik o zaman perdelerinden arınır ve yüzlerini gösterir. Bu yüzden insan kendi içine bakmalıdır:

“Mevcudiyetinden en emin olduğumuz ve en iyi bildiğimiz şüphe yok ki kendi varlığımızdır, çünkü diğer bütün şeyler hakkındaki bilgilerimizin dıştan ve sathi olduklarına hükümlenabilir, halbuki kendimizi içten ve derinden biliyoruz. Öyle ise bu bilgide neler buluyoruz? Bu imtiyazlı halde “mevcut olmak” kelimesinin tam ve sarih sonuçlarını kısaca hatırlayalım.”²¹

Zaman parçalarının insan üzerindeki güçleri, tıpkı “Penelope'nin tülü”^{22****} gibi gündüzleri dokunur, geceleri çözülür yani gecenin zamanı onu açar ve derinlere indirir. İnsan zihni kendini dokuyan bu zaman parçalarının sahip olduğu sinapsların bağlantı anlarından ve yaşanılan durumlarla birlikte kurulan hayallerle yapılanmış olur. Kendimizle kuşatılmış yine kendimiz diyen Bergson klasik zaman algısının üstüne çıkmakla, klasik insan algısının da üstüne çıkar.

Dünya, yüksek entropi (düzensizlik-karmaşa-kaos) ile birlikte vardır. Yaşam kaynamakta ve dünya insan kavramını da içine alarak dönmektedir. Bergson'un sözünü ettiği zaman algısı, varlık devreye girdiğinde varlıksal zaman olarak karşınıza çıkar. Varlık anlamıyla başlayan arayışta Bergson gibi Heidegger'de konuyu zamana bağlar. İnsanın içinde bulunduğu kurgu zamansal bir bellekle var olur ve bu yüzden zamanı aşabilmesi için yine zaman kavramına ihtiyaç duyar. Meselenin zamanda toplanmasının ana nedenlerinden biri de insanın zamandan soyutlanıp kendini her an yaşayabilme isteğidir. İşte klasik insan algısının üstüne çıkmak bu noktada devreye girer.

Varlık sorusu ile başlayan ve zaman ile yol bulan bu aşama o anda olma, orada olma kavramlarını içine alan ve Heidegger'in vazgeçilmez tezi olan dasein'le tamamlanır: “Her birimizin kendisi olan ve başkaları arasında sorunun varlık olanağını taşıyan bu varolan şeye terminolojik olarak oradaki varlık diyeceğiz.”²³ diyen Heidegger, dasein kavramının gramerini “Metafiziğe Giriş” adlı kitabında verirken birçok anlam üzerinde durur. Orada olmaklıkta karar kılarken, bunu varoluşa bağlar. Kendinde olma o anda, o bünyede vücut bulma, kısacası bir haller bütünlüğüdür. Bu birçok

²¹ A.g.e., s. 15.

²² **** Penelope'nin tülü, Homeros'un *Odysseia* destanında Odysseus'un karısı olan Penelope'un Odysseus'u beklerken ördüğü tıldır. Bu tülü gündüzleri örerken geceleri de sökmektedir.

²³ Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 27.

şeyi bir arada anlatan bir bütünlüktür.

Ona göre varlık orada olandır ve o anda içindeliğe sahip olan ve mekânda yer tutandır. Genel varlık tanımları da içerisinde bu ifadeleri barındırır. Varlık yer kaplayan demektir ancak tüm bu alışlagelmiş ifadelerin ardında kendi kendini ifade etmeliktir ve orada öz yaşantı vardır. Heidegger bunu önceleyerek varlığa derinlemesine giriş yapar ve varlığın en sorgulanamaz hücrelerinde yani kendi benliğinde yeniden yaratılır. Bu Heidegger felsefesinin özünü oluşturan ve aynı zamanda Bergson'un dureé kavramı ile birleşen dasein'dir. Dasein varlık özü ve damıtılmış bir varlığın sergisidir. Öz, Heidegger'in bahsettiği “içinde varlık” kavramına çağrışım yapar:

“İçinde-Varlık ne demektir? Anlatımı ilk olarak “dünyadaki” içinde-Varlığa bütünlük ve bu içinde-Varlığı “...de Olma” olarak anlama eğilimimizdir. Bu terim ile, tıpkı suyun bardak “ta”, giysinin dolap “ta” olması gibi, bir başkasın “da” olan varolan-şeyin Varlık-türü demek istenir. “İçinde” ile uzay “da” uzamlı *iki varolan-şeyin bu uzaydaki yerleri açısından birbirleri ile Varlık-ilişkilerini demek isteriz.*”²⁴

Burada bedenine ruha verilmiş bir taşıyıcı olması şeklinde düşünülebilir veya bunun ötesinde, geçtiği mekânda asılı kalan anların içinde olma, orada kalma hali de mevcuttur. Bu zamanın, anı parçalarından yapılmış bir kayıt şeklidir. Şekil verdiği varlığın adı artık oradaki varlıktır ve orada olma, ana yerleşme ve kedini orada kalıcı kılmadır. Bu durum geçmiş zamanın tutuculuğuna değinir. Şimdiki zaman ise ideal zamandır ve öğretir. Gelecek zaman, hep aşmak için yarışılan ama hep şimdinin öğretisiyle geçmiş zamana katılan ve neredeyse olmayan zamandır. Somut olarak o tutulamaz ve ona geçiş yapılamaz. Çünkü şimdiki zamanın paradoksu buna izin vermez çünkü bu kanunlara aykırıdır.

Şimdinin ötesine geçip hem o anda yaşayan hem de şimdiye dâhil olan aynı zamanda geçmiş asla bırakmayan bir “şey” mümkündür. İşte bu sanat eserinin kendisidir ve zamanla kurulan bağ işte burada başlar. Eser, tüm zamanların bilimine göre yorumlanacak güce sahiptir. Sanat eseri sanatçının içsel zamanının sergisinde sunulmuş orada varlığın kendisidir: “Oradaki-Varlığın kendisinde ve böylelikle onun kendi Varlık-anlayışında dünya anlayışının oradaki-Varlığın yorumlanması üzerine varlık bilimsel yansıması olarak göstereceğimiz şey yatar.”²⁵ Orada-varlık yani “dasein”, dünya içerisindeki bulunduğu konumdan, zamandan, boyuttan sorumludur. Çünkü içinde bulunduğu tüm zamanların yansımasını taşır. Kısacası varlığın oluşumunda bir yere sahip olan tüm üyeler arasında belirsiz bir ayna vardır. Bu ayna yüzünden varlıklarası yansımalarından

24 Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, s. 89.

25 A.g.e., s. 39.

kaçınılamaz. Yansıma bağlamının da etkisiyle sanat eserine açılan kapı, sanat eserinin içerisinde yer alan bitmez bağ'lar ile yorumun sonsuz yere taşınmasına ve aşırı yoruma açılan bir başka kapıya öncülük eder. Her kapı kendinden önceki kapının yansıması haline gelir ve süreklilik arz eder. Bu süreklilik, varlığın olma biçimidir ve bunu yapan öncü dasein'in kendisidir:

“Dasein öyle bir varlık ki kendini anlamasıyla Varlığı ortaya çıkarır. Dasein, varolandır. Bundan başka Dasein, daima benim diyen varlıktır. Ben veya kendilik, otantik ve otantik olmama olanağına sahip Dasein'in varolma şeklidir. Dasein daima bu varolma tarzlarından birinde varolur. Buna karşılık, Dasein'in varlık belirlenimi, varlık yapısının temelindeki a priori olandır. A priori olarak Dasein'in varolma yapısını belirleyen ise, onun Dünya-içinde-varlık olmasıdır. O hâlde, Dasein'in varolma yapısının serimlenmesi ve yorumlanması, Dasein'in Dünya- içinde-varlık olma tarzlarıyla ele alınmalıdır.”²⁶

“Varlık olma tarzları” ifadesinin anlam derinliği, kendini ortaya çıkarma ve enerjisini bir şeye atfetme durumlarına çağrışım yapar. Varlık müzisyen, ressam ve yazar olabilir. Çünkü önsel olarak daha öncesinde varolur ve bu onun kendini ifade etme tarzıdır. Örneğin “sanatımı böyle icra ediyorum” demekle, “kendimi bu şekilde ifade etmek istiyorum” ifadelerinde paralellik vardır. İşte asıl varolmayı yapanda insanın kendini ortaya koyma, farkındalığını (awareness) dile getirme tarzıdır. Varlık, oradadır, orada olan diğer her şeyle birlikte kendini yapmakla meşguldür. Bunun dile dökümü yani açığa çıkarılışı, mitsel bir doğum gibi sanatsal icraat ile ifade edilir. İşte sanat eseri bu damıtımdan kurulmuş bengi-varlıktır. Sanatçı ise dasein'i yaşatmaya çalışan ve dureé'yi yitirmeme peşinde kendini aktarmaya uğraşan aracıdır.

Kuzgun'un Kırıntıları

Edgar Allan Poe'nun 1845 yılında yayımlanan “Kuzgun” şiiri kendi imgesini yaratması, bir varlığı başka bir varlığın üzerinden yeniden üretmesi, imgesel bir kavramı bir varlığa yansıtması, kendi varlığından başka varlığa geçiş yapması, kendi kendiliğinde kalması gibi estetik nitelikleri nedeniyle dünya edebiyatında çok farklı bir öneme sahiptir. Yazarın kendisi ile özdeşleştirilen “Gammaz Yürek” öyküsü ile birlikte “Kuzgun”, uzun bir serüvenin -yazarın içsel yolculuğunun- dışarı vurumu olarak üretilirler. “Kuzgun” şiirinin estetik olarak sınırları sınırsızlığa kadar dayanır. İmgeleri kontrol altına almanın güçlüğü imgenin bir varlığın – bir kuşun- üzerinden yaratılıp başka bir varlığa -zaman/ölüm- üzerinden yeniden üretilmesiyle başka bir boyuta sıçar.

26 A. Kadir Çüçen, *Heidegger'de Varlık ve Zaman*, Bursa, Asa Kitabevi Yayınları, 2003, s. 59.

*Ortasında bir gecenin, düşünürken yorgun, bitkin
O acayip kitapları, gün geçtikçe unutulan,
Neredeyse uyuklarken, bir tıkırtı geldi birden,
Çekingeni biriydi sanki usulca kapıyı çalan;
"Bir ziyaretçidir" dedim, "oda kapısını çalan,
Başka kim gelir bu zaman?"²⁷*

Gecenin ortasında düşünen kişi, aslında zamanın da ortasındadır. Yani, geçmiş- şimdi -gelecek üçgeninin ortasında -şimdi- de bulunmaktadır. Bergson'un dureé kavramıyla ortaya koyduğu gibi sonsuz bir akışla devam eden zaman'ın da içerisinde. İçinde bulunduğu zamanda ise geçmişte okuduğu kitapları düşünmektedir, çünkü geleceğe dair bir adım atabilme arzusu içindedir. Ama geleceği aydınlatabilmesi, bu yüzden "unutulan kitaplara" bir yenisini eklemesinin -Lenore- tek çare olduğunu düşünmektedir. Unutmanın kişiye sağladığı rahatlığın farkındadır ve bu yüzden kitap göstergesiyle "bilgi"nin kişiye verdiği rahatsızlığı da vurgulamaktadır. Geçmişe dönüş yapan zihnin Lenore'un kayıp hatırasında sürüklenmesi ve tekrar "an" içerisinde oda kapısına yönelmesi bireyin bilinç kapısına bir dokunuştur. Unutulmuş hatıraların karanlık odalarda saklanması ya da üzerlerine kumlar örtülmesi, bireyin hafızaya olan baskısı ile yaşantıların Hades'in karanlık diyarına terk edilmesini simgeler.

*"Gözlerimi karanlığa dikip başladım bakmaya,
Şaşkınlık ve korku yüklü rüyalar geçti aklımdan;
Sessizlik durgundu ama, kıpırtı yoktu havada,
Fısıltıyla bir kelime, "Lenore" geldi uzaklardan,
Sonra yankıdı fısıltım, geri döndü uzaklardan;
Yalnız bu sözdü duyulan."²⁸*

Yitirilenin ardından bilince dolan anılar, yaşantılar ve diğer şeyler rüya formunda bilinçdışına atılır ancak burada rüyaların bir karabasan haline dönüştüğü vurgulanır. "Lenore" fısıltısı kendi fısıltısı haline dönüşerek geri gelir. Şiirin devamında sevgilisinin hayalini oluşturan "kül ve duman" göstergeleri, griye ve net olmayana vurgu yapmak üzere kullanılır. Çünkü bulunduğu "an" içinde hiçbir şey net değildir. Şimdi'si bile gri dumanlarla örülmüş bir sis bulutuna gizlenir, kısacası o, yolunu kaybeder. Onun bu düşünceli, kendinden geçmiş halini bozan, kapının çalınmasıdır. Çektiği

27 Edgar Allan Poe, "Kuzgun". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi: Şiir Özel Sayısı*, (Çev. Ülkü Tamer), C: 10. S: 113, 1961, s. 278.

28 Edgar Allan Poe, "Kuzgun". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi: Şiir Özel Sayısı*, s. 279.

acıları dindirecek olan çare – Lenora -nın ruhunun onu ziyarete geldiğini düşünür.

*“Çırpınarak girdi birden o eski kutsal günlerden
Bugüne kalmış bir Kuzgun panjuru açtığım zaman.
Bana aldırmadı bile, pek ince bir hareketle
Süzüldü kapıya doğru hızla uçarak yanımdan,
Kondu Pallas’ın büstüne hızla geçerek yanımdan,
Kaldı orda oynamadan.”²⁹*

Çalan kapı, ‘dasein’ aracılığıyla varlığın yansımalarında ortaya çıkan aynalar diyarındaki kapıya dönüşür. Onu içsel zamandan uyandırıp, dışsal zamana geri döndürme işlevi görmektedir. İçsel geçirdiği süreyi “Lenore”yi rüya olarak nitelendirirken, dışsal olarak “Kuzgun”u haberci olarak algılar. Odaya döndüğünde pencerenin tıklatıldığını fark eder ve açar. Bu kez içeri süzülerek bir kuzgun girer. Karşısındakinin bir kuzgun olduğunu gördüğünde eski heyecanı kalmaz. Lenore’nin ruhunun geldiğini düşünen “ses”, şimdi “ölüm kıyısından” bir habercinin geldiğini düşünür. İçeri giren kuzgun, bilinmeyen bir imgedir. Lenore’nin bıraktığı acı, geçmiş ve şimdiyi temsil ederken, Lenore’nin gittiği yer “ölüm”, geleceği ve bilinmezliği temsil etmektedir. Geçmiş, gelecek ve şimdi, odanın içinde toplanır ve kuzgun odanın içinde görünmesine rağmen, aslında onun zihnindedir. Böylece, nesnelere ait olan, insanın dışındaki zamanı kayıtsızlaştırmış, sadece içsel olan zaman akmaktadır. Bergson’un ‘dureé’si burada sonlanır ve yerini ‘dasein’e bırakır. “...de olma” hali Lenore’yi ve Kuzgun’u kapsayarak “zaman” kavramında estetik bir yapıya dönüşür. Kadın ve kuş, tek bir varlıkta toplanır ve varlığın kendisi olarak ortaya çıkar.

*“Sustu, sonra ben konuştum: “Dostlarım kaçtı yanımdan
Umutlarım gibi yarın sen de kaçarsın yanımdan.”
Dedi Kuzgun: ‘Hiçbir zaman.’”³⁰*

Acısız bir geleceğe adım atabilmenin, geçmişin kamburunu- Lenore’u- sırtından atmayı planlarken, Kuzgun’un sorulan sorulara “hiçbir zaman” diye yanıt vermesi, geçmişin yükünü “hiçbir zaman” silemeyeceğimizi ve onunla yaşamak zorunda olduğunu gösterir. Yani geçmişte yaşadığı acılar, sevinçler ve tecrübeler, bilince saplanıp kalmış kanserli hücredir ve hiçbir zaman onu terk etmeyecektir. Kuzgun burada, onunla birleşecek olanı hayatı ve onun hatıralarındaki Lenore’yi ve onu yanından alıp götüren ölümü imler. Yani, Kuzgun zamanın kendisidir, geçmişi, şimdiyi ve geleceği

29 A.g.e., s. 279.

30 Edgar Allan Poe, “Kuzgun”. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi: Şiir Özel Sayısı*, s. 279.

içerisinde barındıran varlık, "ses"in kendisidir. Dasein'i yakalamayı deneyen Poe, burada zamana estetik bir pelerin giydirip farklı varlıklar üzerinde birleştirir. Poe'nun öykülerinde göze çarpan kadın figürü, burada da karşımızdadır. Aranılan, hasret duyulan, beklenen bir kadın, eşsiz ve ulaşılmazlığıyla yükselen kadın sesi Kuzgun'da Lenore olarak yükselir. Onun ardında beliren gölge, bekleyen, arayan, hasret duyan bir varoluş bekçisi vardır. Lenore onu başka bir benliğe taşır, bu şiirin varoluşunu tamamlayan, yani daha doğrusu onu var edendir.

Hiçbir belirti kalmadı o hazine şaşkınlığımdan;

"Gerçi yolunmuş sorgucun" dedim, "ama korkmuyorsun

Gelmekten, kocamış Kuzgun, Gecelerin kıyısından;

Söyle, nasıl çağırırlar seni Ölüm kıyısından?"

Dedi Kuzgun: 'Hiçbir zaman.'"³¹

Zamanı üzerinden sorgucunun yolunmuşluğu ile çıkarır ve temsili hiçlik olan bir varlığa dönüşür. Kabul edilenin ötesindeki zamanda varlık kendini hiçbir zamana ait hissetmez. Zaten böyle bir hisse ihtiyacı yoktur ve içinde hırpalanmış olan varlığı kronolojik zamandan kurtulur. Burada da görüldüğü gibi mekanik zaman terk edilir ve içerde işlenen bir akış konuşulur. Bu akışın hatıralarını artık taşımak istemeyen şiir, kuzguna hep yaptığı gibi seslenir, Kuzgun yine "Hiçbir zaman" der ve adeta şunları ekler: "Ben hep karşında oturup hem geçmişine hem de geleceğine kusacağım." Çünkü artık onun zamanı Kuzgun'la birlikte son bulur ve hiç zaman noktası oluşur. Sadece adı vardır artık, zamanın hücrelerini kaybetmiş, değersizleşmiş ve silinmiştir. İçsel bir döngü gösteriye ve mekâna tabi tutulmaksızın başlar ve kuzgun bu döngünün kanat çırpandır, belki de kuzgun doğurulmuş bir karşılıktır.

Kuzgun, Poe'nun belleğini işgal eden "dasein"dir, çünkü o zaten varlığın kendisidir. Kendisi olan şey yazarın dureé'sinde belirir ancak zamanla onu da terk eder. Zaman, sürekli vurgulandığı gibi "hiçbir zaman" üzerinde bütünleşerek yok olur ve estetik bir yapıt olarak kalır. Kuzgun, bir kuş olmaktan ziyade hiçliğin de kendisine dönüşür ve okurun belleğinde estetik bir varlık olarak her okunduğunda tekrar canlanır.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın zaman kavramına olan ilgisi, Bergson'un "dureé" kavramını merkeze alarak ilerler. Onun şiirlerinin neredeyse tamamında zamana değinilir ve zaman ilgili yaklaşımı "geçmiş"in anılarını "an" içerisinde yakalamaktır. Şiirlerinin estetik yapısı üzerine uzun yıllar uğraşan Tanpınar, bunu yaparken de zaman kavramını kullanır, ancak o, şiiri zamansız bir yapı olarak görür.

31 Edgar Allan Poe, "Kuzgun". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi: Şiir Özel Sayısı*, s. 279.

“Şiir ‘ben’in peşindedir. Ama, o ‘ben’ ben değilim artık, benim bir halimdir. O da etrafını verir ama, ‘ben’im vasıta ve bende olarak. Çünkü gerçekten bitmiş bir şiirde ‘ben’ de yoktur, o şiirin kendisi vardır, yani şiir herhangi bir ‘obje’ gibi, iyi yontulmuş bir elmas diyeyim. Şiir hülâsa zamansızdır.”³²

Tanpınar, burada şiiri teknik olarak zaman kelimesine bağımsız olarak yorumlarken “zaman kavramını” kendisine bir kılavuz olarak görür. Tanpınar’ın 1950 yılında Aile dergisinde “Zaman Kırıntıları” şiiri yayımlanır. Poe’nun “Kuzgun”un kırıntıları olarak belirir. Yani Poe’nun Kuzgun ile yarattığı estetik zaman, Kuzgun’un ağzından düşen zaman kırıntılarıdır.

*“Biz, zaman kırıntıları,
Zaman sinekleri,
Tozlu camlarında günlerin sessiz kanat çırpınlar
Ve lüzumsuz görenler artık
Bu aydınlıkta kendi gölgelerini!
Sanki siyah, simsiyah taşlar içinde
Siyah, simsiyah kovuklarda yaşadık biz,
Sanki hiç görmedik birbirimizi,
Sanki hiç tanışmadık!”³³*

Şiirin “Biz zaman Kırıntıları” diyerek başlaması, “dasein”in varlığına işaret eder. Varlığın içinde varlık olma, böylece zamanı aşma denemesi bu cümle ile başlar, ancak devamında “dureé” kavramına yaklaşır. Doğa ile bütünleşen zaman, insanın bedenine yansımalar şeklinde yine ona gelir. Uyku ilke uyanıklık arasında yani düş ile gerçek arasında “zaman” a bir akın başlatılır. Nazım Hikmet’in “güneş”i zapt etme girişimi enerjinin kaynağı, sermaye ile doğru orantılıyken Tanpınar’da “zaman”ı alıkoyma durumu, estetik metni yakalama endişesinden kaynaklanır.

*“Yelkovan kuşları yahyor suyu,
Sen ki bakışından yumuşak bir yaz
Gülümser en yeşil gecesinden
Ve sesin durmadan, durmadan örer,*

32 Ümit Meriç; Selma Ümit Karışman, *Ebediyetin Huzurunda: A. H. Tanpınar*, İstanbul, Ufuk Kitapları, 2000, s. 262.

33 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Bütün Şiirleri*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2007, s. 71.

Yıldız yosunu bir uykuyu...

Bak, martılar kanat çırpıyor sana.”³⁴

Siz ile bütünleşen “dasein”, sen’e indirgenir ve içsel zamanda ilerlemeye başlar. Kuzgun’daki Lenora, burada isimsiz bir karakter olarak göze çarpsa da zamanın kendisidir. Zaman, yine zamanın içerisinde salınır ve Bergson’un dureé’sinin etkisinde kuşlara, yeşil geceye, yıldız yosunu, yaza kadar uzanır. Zaman kırıntıları varlığı yapı söküme uğrattırırken üzerindeki etkisini hiçbir zaman bırakmaz. Yumağın taşıdığı bükümlerle birlikte çözülen örgü, geçmişin silinmeyen izleriyle çözülen beden gibi hayata sükün eder. İşte sanat burada baş gösterir ve kendi kendini açılmaya başladığın anda, varlıkta oluşan izlerin parıltısı esere yansiyarak sonlanır.

Zamanın kırıntıları, diğer bütün kırıntılar gibi savrulabilir, belli bir yeri yoktur, öyle üç beş parça, üç-beş kuruş önemsiz gibi duran ifadeleri içerisine alır. İçine geçicilik katar, önemsizleştirir, savurur. Bu geçmişe yabancılaşan bir halin yansısidir. Bu yansı içinde sankilere boğulan varlık kendi ne’liğini çözmeye çalışır, işte yapı söküme burada başlar. Tanpınar “biz buyduk, şimdi nerede ve neyiz, kimiz?” demeye çalışır.

Kuzgun yaydığı zaman kırıntıları savrulurken, kuzgun orada hayatın içinde bir gölge gibi avını beklemektedir. Poe’nun dasein’le varlığın kendisi olan Kuzgun, Tanpınar’ın dureé’si ile zamanın kendisine dönüşür.

Sonuç

Tutarlı gibi görünse de saatlerin tutarsız oluşu, rüyadaki yaşam saati ile uyanık durumdaki yaşam saati arasındaki farklılıkla kendini belli eder. Ancak insan bu farkın ayırımına varamadığı gibi zaman kavramı üzerine de kesin bir bilgiye sahip değildir. Bundan dolayı zamanın tutarlı olduğu fikrinde devam edip adımlarını ona göre atmak zorundadır. Çünkü mekanik saatlerin terk edilmesi gerektiğini söyleyen bütün bu teoriler, sistemden nasıl çıkılacağını hiçbir zaman söyleyemez. Ona yönelim bütün olarak olduğu zaman sistemden çıkılabilir. Bu sistem, örneğin bir sanat eserine dokunamaz ya da onu kölesi yapamaz. Çünkü sanat eseri yaratımıyla özelleştirilir ve kendi yasalarını kendi belirler. Varlık kendini orada bulduğu zaman –bir sanat eseri olabilir- ise bu duvarı aşabilir.

İnsan ise bir gün “kendini bil” diğinde, tüm sorularının yanıtını bulabilir. Dünya var olduğundan beri yanıtını bulamadığımız ve bulamayacağımız sorular, her okuduğumuzda ilk kez okuyormuş hissine kapıldığımız ve her defasında yeniden yorumladığımız ve yorumlayacağımız edebi değeri yüksek estetik metinlerin sonsuzluğuyla ve cevaplanamayacak sorularıyla,

34 A.g.e., s. 73.

zamanın durdurulamaz akışını ve insanın zamanın ta kendisi olduğunu net bir şekilde ifade eder. Sanatçının görevi burada net bir şekilde ortaya çıkar ki o, sihirli dokunuşlarıyla tutarlı zamanı dönüştürerek başka bir kalıba koymaya çalışır. Zamanın teknik ve estetik boyutları olmakla birlikte özellikle şiir gibi estetik metinlerde zaman daha derin bir öneme sahiptir. Özellikle estetik metinlerde kusursuzluk, zaman üzerinde elde edilmeye çalışılır ve bu yüzden metinlerin derinliğini anlayabilmek için fiziki kurallarına girmek, zaman kavramıyla uğraşan teorisyenlerin tespitleri ışığında metinlere bakmak gerekir.

Bergson'un "dureé" (süre) ile içsel zamanı yakalarken, Heidegger'in "dasein" ile zamanı, varlık'ın kendisi ile özdeşleştirir. Dureé ve Dasein birlikteliğinde akan nehir öz yatağını bularak kendi içinde olan döngüsünü, kimseye ispat etmek zorunda kalmadan devam ettirmektedir. Her ikisinin de metinsel bağlamda çabaları, varlığın özüne ulaşması ve içsel döngüsünün farkına varmasıdır. Dasein'ce esas varoluş o zaman ortaya çıkar. Dureé, bu alışverişin en büyük iç kuvvetidir ki Dasein'le birlikte bu içsel zaman kuvveti dışarıya eğilim gösterir ve kendini yansıtır, böylece orada varlık bu yansımayla oluşur.

Dünya üzerinde "dasein" in temsili olan insanlık, duyuları, hisleri ve aklıyla bir makinenin klasik deviniminden farklı olarak gelişir. Var olan gelişimin sürekliliği içinse geçmişten gelen tecrübelerden yararlanır. Yaşadığı an içindeki dasein varlığının kanıtı olarak, bir icat bir yaratı ortaya koyma güdüsü, onu "dureé" ya yani içsel sürecine sürükler. Çünkü dureé'den faydalanan insanlık içinde bulunduğu anı, zamanı aşarak sonsuzluğa bir adım atmış olur. Bu yüzden nasıl insan zamandan bağımsız düşünülemiyorsa, dasein kavramını yani anı yakalama ve onu aşma düşüncesini de sisli gelecekte varolabilme arzusu yani dureé'den ayrı düşünülemez.

Kuzgun'un sorulara "hiçbir zaman" yanıtını vermesi boşuna değildir. Çünkü zamansız bir duruş sergileyerek; insanın yüzyıllardan beri beklediği zamandan bağımsızlığı simgeler ve onu elinde tutar. Karşısında duran kişi ise zamana bağımlı insanın çaresiz acizliğinin sembolüdür. Pallasin üzerindeki Kuzgun görüntüsüyle şiirsel estetiği yakalayan Poe, aynı zamanda kuzgun imgesinin sanatsal sonsuz yaratımıyla da "dasein" kavramını yakalar. Tanpınar da ise Dasein bir tutum içinde, duree ya doğru bir bilinçsiz akış söz konusudur. Varlığın oluşunu dile getiren "Zaman Kırıntıları", içsel döngünün dışarıya yansımasıyla kurulan başka bir varlığı anlatır. Bu, bir yeniden doğuş olarak da nitelendirilebilir. Çünkü "biz zaman kırıntıları" diyerek dasein'ce bir yaratımı ortaya koyar. Kendi içinde olanla dışarı yansıyan ve görünen, bakanın bakışı ile değerlendirilecek olan bir döngü varlıktır ki sürekli olan bir yeniliğe tabidir. Varlık ona hiçbir zaman sahip olamazken o varlığın üzerinde bir otorite kurar. Sencil bir

zaman Kuzgun'un da dediği gibi "Hiçbir zaman" olmayacaktır. Kuzgun'un içsel döngüyü ele alması ile metne bir durağanlık, bir ağırlık gelir. Bu dışsal zamanın çözülüşüdür. O artık erir ve yok olur. Geriye kalan ise Kuzgun'un zamanı ve kırıntılarıdır. Hiçbir zaman dediği anda onun zamanı işlemeye başlar ve metnin zamanından çıkılır.

Kaynakça

- Bergson, H. (1941). *Yaratıcı Tekâmül*. (Çev. M. Şekip Tunç). İstanbul: MEB Yayınları.
- (1959). *Düşünce ve Devingen*. (Çev. Miraç Katırcıoğlu). İstanbul: MEB Yayınları.
- (1998). *Zihin Kudreti*. (Çev. Miraç Katırcıoğlu). İstanbul: MEB Yayınları.
- (2011). *Metafizığe Giriş*. (Çev. Atakan Altınörs). İstanbul: Pardigma Yayınları.
- Çüçen, A. K. (2003). *Heidegger'de Varlık ve Zaman*. Bursa: Asa Kitabevi Yayınları.
- Deleuze, G. (2006). *Bergsonculuk*. (Çev. Hakan Yücefer). İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Elias, N. (2000). *Zaman Üzerine*. (Çev. Veysel Atayman). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Faulkner, W. (2006). *Ses ve Öfke*. (Çev. Rasih Güran). İstanbul: YKY.
- Griffith, J. (2003). *Tik Tak Zamana Kaçamak Bir Bakış*. (Çev. Ertuğ Altınay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Heidegger, M. (2004). *Varlık ve Zaman*. (Çev. Aziz Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınevi.
- (2014). *Metafizığe Giriş*. (Çev. Mesut Keskin). İstanbul: Avesta Yayıncılık.
- Lalo, C. (2004). *Estetik*. (Çev. Burhan Toprak). Ankara: Hece Yayınları.
- Meriç, Ü.; Karışman, S. Ü. (2000). *Ebediyetin Huzurunda: A. H. Tanpınar*. İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Poe, E. A. (1961). "Kuzgun". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi: Şiir Özel Sayısı*. (Çev. Ülkü Tamer). C: 10. S: 113. s. 278-280.
- Ratcliffe, S. (Ed.). (2010). *Oxford Dictionary of Quotations by Subject*. New York: Oxford University Press.
- Sartre, J. P. (1984). *Yazınsal Denemeler*. (Çev. Bertan Onaran). İstanbul: Payel Yayınları.
- Saydam, M. B. (2014). "Mit ve Masallar". *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları. Yıl: 18, S: 71. s. 33-81.
- Schiller, F. (1999). *Estetik Üzerine*. (Çev. Melahat Özgü). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Shakespeare, W. (2014). *Macbeth*. (Çev. Sabahattin Eyüboğlu). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Soykan, Ö.N. (2015). *Estetik ve Sanat Felsefesi*. İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2007). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.